

דף קיח

קפט. מה היתה טענת בני יוסף ליהושע, ומה השיבם יהושע?

למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, יש לפרש טענת בני יוסף (משבט מנשה. עפ"י רש"י ורד"ק יהושע יז. וכ"מ מהראשונים שכתבו שנתרבו ממנין ראשון לשני, ואילו בני אפרים נתמעטו, וגם כללות בני יוסף נתמעטו במנין אחרון), מפני שהיו מועטים ביציאת מצרים ונתרבו יותר משאר שבטים (שבמנין ראשון היו בני מנשה 32,200 ובשני היו 52,700 ואין לך בכל השבטים שנתרבה כל כך), הרי נחלתם אינה מספקת להם. ולמאן דאמר לבאי הארץ נתחלקה, צווחו משום טפלים שלא היתה להם נחלה (רשב"ם פירש יתומים פחותים מעשרים שלא היה להם אב בבאי הארץ. ויש מפרשים שנתרבו טפליהם ולא הספיקה להם נחלתם). מבואר בגמרא שצווחתם לא הועילה להם. ויאמר להם יהושע: אם עם רב אתה, עלה לך היערה וזכרות אותו ובנה לך שם בית מושב — ובנחלתם היה אותו יער ולא נתן להם יהושע כלום, אלא השיאם עצה טובה: לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רעה. אמרו לו: מזרעו של יוסף אנו שאין עין רעה שולטת בו.

דף קיט

- קצ. א. מנין שארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים, ולמאי נפקא מינה?
 ב. מה היתה טענת בנות צלפחד? לפני מי טעחו טענתם? מהו הספק שהיה בענינן?
 ג. במה נשתבחו בנות צלפחד?
 ד. ונתתי אתה לכם מורשה — מה בא ללמדנו?
 ה. האם חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב?

א. מכך שמצינו בספר יהושע שבנות צלפחד נטלו ארבעה חבלי ארץ, והרי בכללם חלק בכורה של אביהם בנכסי חפר אביו — מוכח שארץ ישראל מוחזקת היא אצל חפר הגם שלא היה מבאי הארץ, שאם אינה מוחזקת, הלא אין הבכור נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק. ומקור דבר זה בתורה הוא מן הכתוב אצל יוצאי מצרים ונתתי אתה לכם מורשה — ירושה היא לכם מאבותיכם.
 כתבו המפרשים, שמואל שפירש בידדות אהלים, חולק וסובר שאין ארץ ישראל מוחזקת ליוצאי מצרים. ובזה ישבו כמה קושיות (ע' במפרשים אחרונים ר"ה יג. בתירוץ קושית התוס' ד"ה ולא; פרשת דרכים — וארא; כתב סופר — דרוש למגילת אסתר; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב ח).

ב. בזמן שמושה רבינו היה יושב ודורש בפרשת יבמין (רב שמואל בר רב יצחק), קרבו בנות צלפחד ואמרו לו: אם כבן אנו חשובים, תנה לנו נחלה כבן. ואם לאו — תתיבם אמנו. מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

לדברי רבי יאשיה, עמדו תחילה לפני הנשיאים וכל העדה ואחר כך לפני אלעזר הכהן ומשלא ידעו הם, נגשו למשה (ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה — סרס המקרא ודרשהו). אבא חנן אמר משום רבי אליעזר: בבית המדרש היו יושבים, והלכו ועמדו להם לפני כולם. יודע היה משה שהן יורשות הואיל ואין לצלפחד בן והריהן כבן לענין יבום, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה של צלפחד אם לאו [האם מורשה משמע שא"י ירושה היא אצל יוצאי מצרים, אם לאו —

ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק]. וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן, שמגלגלים זכות על ידי זכאי.

ג. בנות צלפחד; —

חכמניות הן (בדרך ארץ) — שלפי שעה דיברו (— כיוונו את השעה, וכשמצאו פתח לדבריהם, כאשר עסקו בפרשת יבום, טענו טענתן).

דרשניות הן (שהיו יודעות שהבת אינה יורשת עם הבן, אם מקרא אם מסברא. ערשב"ם תוס' וש"ר) — שהיו אומרות אילו היה לו בן [או אפילו בת לבן] — לא דיברנו. (ע' פירוש נוסף בחדושי הנצי"ב).

צדקניות הן — שלא נישאו אלא להגון להן (הגם שהותרנו להנשא לכל מי שירצו, המתינו להינשא לבני דודיהן). תני רבי אליעזר בן יעקב: אפילו קטנה שבהן לא נשאת פחותה מארבעים שנה. [ומתוך שצדקניות הן נעשה להן נס כיוכבד שילדה את משה כשהיא בת מאה ושלושים שנה, וסמכו הן ובעליהן על צדקותן שיארע להן נס. ערשב"ם וריטב"א. וע' תורת חיים].

ד. ונתתי אתה לכם מורשה — ירושה לכם מאבותיהם (והריהי מוחזקת לכם והבכור נוטל בה פי שנים). ועוד מלמד שמורשישם ואינם יורשים. [וכמו שנאמר תבאמו ותטעמו בהר נחלתך 'תביאנו' לא נאמר — מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים].

ה. נחלקו תנאים בדבר, והסיקו להלכה שאם הרב עצמו חולק כבוד לתלמיד, אף אחרים חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב (שודאי נוח לו לרבו. וכבנות צלפחד שחלקו כבוד לאלעזר ולנשיאים ולכל העדה בפני משה, כי גם משה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל. רשב"ם. לפי שהיה ענו מאד, וכמו שכתוב 'מי יתן כל עם ה' נביאים' — ריטב"א. וערמ"ה; מש"ח פינחס כו, ג; אור החיים במדבר ט, ו). ואם הרב אינו חולק כבוד לתלמיד — אין לחלוק כבוד לתלמיד בפני הרב.

א. אפילו אין רבו חולק לו כבוד, אלא שמתכבד בכך שמכבדים את התלמיד — מותר (עב"ח יו"ד רמב).

ב. יש מי שפירש שהתנאים נחלקו בין כשהרב חולק כבוד לתלמיד ובין שאינו חולק לו כבוד (עפ"י אור החיים במדבר ט, ו. ואולם ברשב"ם אין משמע כן. וע"ע בספר דברי שלום ח"ב א).

דף קב

קצא. למי חולקים כבוד ראשון, לחכם או לזקן בשנים?

אמר רבי אמי: בישיבה (בדין או שאר ישיבות של תורה. רשב"ם. והמאירי הוסיף: ובמילי דשמיא) — הלך אחר חכמה. במסיבה (משתה), והוא הדין לנישואין. ערשב"ם, ב"ח ונצי"ב) — הלך אחר זקנה. אמר רב אשי: והוא שמופלג בחכמה, והוא שמופלג בזקנה.

פרש רשב"ם: חכם מופלג בחכמה שנמצא עם זקן מופלג שאינו חכם כמוהו אלא חכם קצת [אבל אם אינו חכם — הלא אמרו ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ. עריטב"א] — בישיבה מכבדים את החכם לישיב בראש ולדבר תחילה. ובמסיבה — מכבדים את הזקן. היה החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה — בכל מקום הלך אחר החכמה. היה הזקן מופלג והחכם אינו מופלג — בכל מקום הלך אחר הזקנה.